

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΚΟΥΤΣΑΚΟΣ, Λευκωσία

ΕΓΩ, ΕΜΠΕΙΡΙΑ, ΕΑΥΤΟΣ, ΒΙΩΣΗ

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

1. Ἡ μελέτη αὐτὴ ἔχει στόχο νὰ ρίψει κάποιο φῶς στὰ ἐπισημαινόμενα ἀπὸ τοὺς ὅρους: ἐμπειρία, βίωση, ἐγώ, ἐαυτός. Πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἐπιχειρεῖται μιὰ εἰδολογικὴ θεώρηση, ἢ, μὲ ἄλλα λόγια, ἐπιχειρεῖται μιὰ παρουσίαση τῆς δομῆς τῶν ἐπισημαινομένων. Ἡ θεώρηση γίνεται μέσα ἀπὸ μιὰ διαλεκτικὴ ἀνάλυση καὶ προσέγγιση καὶ παρουσιάζεται φαινομενολογικά. Φαινομενολογικὴ παρουσίαση σημαίνει ἐδῶ νὰ παρουσιάσω τὸ ἐρευνώμενο, ὅπως ἐμφανίζεται στὴ συνείδησή μου, κατὰ τὸ δυνατόν ἀπροκατάληπτα καὶ ἀνεπηρέαστα ἀπὸ προηγούμενες θεωρήσεις καὶ γνώσεις. Διαλεκτικὴ ἀνάλυση σημαίνει ἐδῶ νὰ ἀναλύσω ἢ νὰ χωρίσω τὸ ἐρευνώμενο στὰ μέρη του, νὰ βρῶ τὶς σχέσεις μεταξὺ των καὶ πρὸς τὸ ὅλο καὶ τὶς σχέσεις τοῦ ὅλου, τοῦ ἐρευνωμένου δηλ., πρὸς ἄλλα ὁμοειδῆ ἢ συναφῆ. Τί σημαίνει διαλεκτικὴ προσέγγιση θὰ δοῦμε ἀργότερα παρακάτω.

Α. Τί εἶναι ἐμπειρία.

2. Τί εἶναι ἐμπειρία; Ἡ ἐμπειρία εἶναι μιὰ συνάντηση τοῦ ἐγὼ μὲ κάτι ἄλλο, μὲ τὸ μὴ-ἐγὼ. Αὐτὴ ἡ συνάντηση δὲν εἶναι μιὰ ἀπλὴ ἐπαφή, ποὺ ἀφήνει ἀνεπηρέαστο τὸ ἐγὼ. Μὰ οὔτε καὶ ἐκεῖνο ποὺ συναντοῦμε, δηλ. τὸ μὴ-ἐγὼ, μένει ἀνεπηρέαστο. Ἡ συνάντηση ἐπομένως τοῦ ἐγὼ μὲ τὸ μὴ-ἐγὼ ἀποτελεῖ ἓνα ἀμοιβαῖο ποιεῖν καὶ πάσχειν. Τὸ ποιεῖν καὶ πάσχειν εἶναι χαρακτηριστικὰ καὶ διαστάσεις τῆς δυνάμεως. Εἶναι ἐπομένως ἡ συνάντηση τοῦ ἐγὼ μὲ τὸ μὴ-ἐγὼ μιὰ δυναμικὴ συσχέτιση. Ἡ συνάντηση αὐτὴ γίνεται αἰσθητὴ ἀπὸ τὸ ἐγὼ. Αἰσθάνεται δηλ. τὸ ἐγὼ ὅτι συναντᾷ κάτι ἄλλο, τὸ μὴ-ἐγὼ. Αὐτὴ ἡ αἰσθησις γιὰ τὴ συνάντηση δὲν εἶναι κάτι ποὺ ἀναδύεται ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀλλὰ κάτι ποὺ συμπαρομαρτεῖ μὲ τὴ συνάντηση. Εἶναι, μὲ ἄλλα λόγια, ἡ αἰσθησις γιὰ τὴ συνάντηση συγχρονική. Μπορεῖ νὰ εἶναι ὅμως καὶ διαχρονική, ἂν τὸ ἐγὼ ἀργότερα ἀναπολήσει τὴ συνάντηση.

3. Ἀπὸ τὰ παραπάνω προκύπτει ὅτι ἡ ἐμπειρία παρουσιάζεται σὰν κάτι ποὺ συντίθεται ἀπὸ:

- (α) τὴ συνάντηση τοῦ ἐγὼ μὲ τὸ μὴ-ἐγὼ,
 (β) τὴν αἴσθηση τοῦ ἐγὼ γιὰ τὴ συνάντηση ποὺ συμβαίνει.

Ἡ ἐμπειρία εἶναι περαιτέρω — σὰν συνάντηση δυὸ ἐτέρων, δηλ. τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ μὴ-ἐγὼ, ποὺ ἀλληλοεπηρεάζονται — μιὰ μερική ταύτιση δυὸ ἐτέρων. Τὸ ἐγὼ αἰσθάνεται αὐτὴ τὴ συνάντηση καὶ μερική ταύτιση. Λέγουμε αἰσθάνεται, διότι πρόκειται ἀπλῶς περὶ μιᾶς ὑποτυπώδους αἰσθήσεως ἢ ἀντιλήψεως γιὰ τὸ κάτι ποὺ συμβαίνει μεταξὺ ἐγὼ καὶ μὴ-ἐγὼ, χωρὶς ὅμως τὸ ἐγὼ νὰ ἀντιλαμβάνεται καὶ νὰ συνειδητοποιεῖ ὅτι αὐτὸ ποὺ συμβαίνει εἶναι μιὰ κάποια ἢ μιὰ μερική ταύτιση μεταξὺ δυὸ ἐτέρων, κατὰ τὴν ὁποία καθένα ἀπὸ τὰ συμβαλλόμενα μέρη ἀφήνει κάτι δικό του στὸ ἄλλο συμβαλλόμενο.

4. Τὰ δυὸ μέρη τῆς ἐμπειρίας, ἥτοι ἀπὸ τὴ μιὰ τὸ συμβάν τῆς συναντήσεως καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ αἴσθηση τοῦ συμβάντος αὐτοῦ — ἢ καλύτερα τοῦ συμβαίνοντος, ἀφοῦ ἡ αἴσθηση εἶναι συγχρονική καὶ ὄχι ἐκ τῶν ὑστέρων — ἀλληλοεπηρεάζονται, γιὰτὶ οἱ σχέσεις τους δὲν περιορίζονται μόνο στὸ ὅτι τὸ συμβάν ἢ συμβαῖνον μὲ τὸ εἶδος ἢ τὴ μορφή του, μὲ τὴν ἔνταση καὶ τὴν ἔκτασή του καθορίζει τὴν αἴσθηση, ἀλλ' ἐπεκτείνονται οἱ σχέσεις αὐτὲς καὶ πρὸς τὴν ἀντίθετη φορά, γιὰτὶ ἡ αἴσθηση τοῦ συμβάντος ἐπηρεάζει τὸ συμβάν τὴν ἴδια τὴ στιγμή ποὺ συμβαίνει κάνοντάς το ἓνα σύνθετο συμβάν, ἀφοῦ ἡ αἴσθηση συμπαρομαρτεῖ μαζί του καὶ δὲν παρουσιάζεται σὰν χωριστὸ μοτίβο ἐπιγενομένως. Περαιτέρω ἀλληλοεπηρεάζεται τὸ ἴδιο τὸ ἐγὼ ἀπὸ τὸ μὴ-ἐγὼ καὶ τὸ μὴ-ἐγὼ ἀπὸ τὸ ἐγὼ, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε παραπάνω στὴν προηγούμενη παράγραφο.

5. Καὶ στὴν πιὸ στοιχειώδη συνάντηση — ἐφ' ὅσον αὐτὴ εἶναι ἐμπειρία, ἐφ' ὅσον δηλ. συμπαρομαρτεῖ μὲ τὴ συνάντηση μιὰ κάποια αἴσθηση — ἐκεῖνο ποὺ συναντοῦμε εἶναι: ἐδῶ ἢ ἐκεῖ, τώρα ἢ πρὶν ἢ καὶ κατόπιν. Ἴσως ἀκόμη πρὶν ἀπὸ τὸ «ἐδῶ» καὶ τὸ «ἐκεῖ», τὸ «τώρα», τὸ «πρὶν» καὶ τὸ «κατόπιν», ἐκεῖνο ποὺ συναντοῦμε εἶναι ἡδὺ ἢ ὀδυνηρό. Τὸ «ἡδὺ» ἢ τὸ «ὀδυνηρό» εἶναι στὴν πραγματικότητα ποιότητες τῆς αἰσθήσεως γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε στὶς παρ. 3 καὶ 4, ὅτι συμπαρομαρτεῖ μὲ τὴ συνάντηση, ἐνῶ τὸ «ἐδῶ» ἢ τὸ «ἐκεῖ», τὸ «τώρα» ἢ τὸ «κατόπιν» φαίνονται σὰν ποιότητες ἐκείνου ποὺ συναντοῦμε, δηλ. τοῦ μὴ-ἐγὼ. Στὴν πραγματικότητα ὅμως τὸ «ἡδὺ» καὶ τὸ «ὀδυνηρό» εἶναι ποιότητες τῆς συναντήσεως τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ μὴ-ἐγὼ καὶ ὄχι τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου. Μήπως καὶ τὸ «ἐδῶ» καὶ τὸ «ἐκεῖ» εἶναι ποιότητες ὄχι τοῦ μὴ-ἐγὼ ἢ τοῦ ἐγὼ ἀλλὰ τῆς συναντήσεως;

6. Ἄν οἱ ποιότητες αὐτὲς εἶναι τοῦ ἐγὼ ἢ τοῦ μὴ-ἐγὼ ἢ τῆς συναντήσεως ἀποτελεῖ ἓνα πρόβλημα, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπάντηση ὁδηγεῖ σὲ μεταφυσικὲς θέσεις. Ἐπειδὴ ὅμως, ὅπως εἶπαμε, κάνουμε φαινομενολογικὴ πα-

ρουσίαση τῆς ἐμπειρίας, ἐπέχουμε, δηλ. δὲν παίρνουμε θέση ὡς πρὸς τὸ ποῦ ἀνήκουν καὶ ἀρκούμεθα στὸ νὰ τὶς παρουσιάσουμε μόνο. Τὶς ποιότητες αὐτὲς οἱ φιλόσοφοι, κατὰ καιροῦς, τὶς ὀνόμασαν «κατηγορίες». Φαινομενολογικὰ διαπιστώνουμε λοιπὸν τὴν παρουσία αὐτῶν τῶν «κατηγοριῶν», ἢ μέρους αὐτῶν τῶν «κατηγοριῶν», καὶ στὴν πιὸ στοιχειώδη καὶ ὑποτυπώδη ἐμπειρία. Θὰ μπορούσαμε τώρα νὰ διορθώσουμε καὶ νὰ συμπληρώσουμε τὰ λεχθέντα περὶ ἐμπειρίας στὴν παρ. 3 καὶ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἐμπειρία συντίθεται ἀπὸ:

- (α) τὴ συνάντηση τοῦ ἐγὼ μὲ τὸ μὴ-ἐγὼ,
- (β) τὴν αἴσθηση τοῦ ἐγὼ γιὰ τὴ συνάντηση ποὺ συμβαίνει, καὶ
- (γ) τὴν παρουσία ἑνὸς «μίνιμουμ» ποιοτήτων ποὺ ὀνομάζουμε «κατηγορίες».

Ἡ παρουσία τῶν κατηγοριῶν στὴ μορφή αὐτὴ τῆς ἐμπειρίας εἶναι τόσο ἀμυδρή, ὥστε νὰ μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἐμπειρία αὐτὴ «κυλινδεῖται» μεταξὺ κατηγοριακοῦ καὶ προκατηγοριακοῦ. Ἀκόμη τὰ μέρη ποὺ συγκροτοῦν τὴν ἐμπειρία, τὸ ἐγὼ, τὸ μὴ-ἐγὼ, ἡ συνάντηση καὶ ἡ αἴσθηση, διαχέονται τὸ ἓνα στὸ ἄλλο, ὥστε νὰ ἀποτελοῦν σχεδὸν μιὰ μάζα, στὴν ὁποία τὰ μέρη ἐνῶ ἀρχίζουν νὰ διακρίνονται παλινδρομοῦν, συμπίπτουν καὶ γίνονται πάλιν μάζα. Τὴν ἐμπειρία αὐτῆς τῆς μορφῆς ἡ αὐτοῦ τοῦ ἐπιπέδου θὰ τὴν ὀνομάσουμε «ἐμπειρία τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀνθρώπου».

7. Τὰ ἀναφερόμενα ὡς μέρη τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀνθρώπου στὴν προηγούμενη παράγραφο (σὰν (α), (β), (γ)) προέκυψαν μέσα ἀπὸ μιὰ ἀνάλυση τῆς ἐμπειρίας. Ἡ ἀνάλυση αὐτὴ εἶναι, ὅπως ἤδη ὑποδηλώσαμε στὴν παρ. 1, διαλεκτική. Τὰ μέρη αὐτὰ ἀποτελοῦν μιὰ σύνθετη ἐνότητα, μέσα στὴν ὁποία τὰ μέρη ἀλληλοεπηρεάζονται ἢ καὶ ἀλληλοκαθορίζονται στὴν ὁλότητα, ποὺ ὀνομάζουμε ἐμπειρία. Μιὰ τέτοια ὁλότητα ὁμως εἶναι διαλεκτικὴ ἐνότητα, ἂν δεχθοῦμε — πηγαίνοντας λίγο πιὸ πέρα ἀπὸ τὴ φαινομενολογικὴ περιγραφή — τὴ διαλεκτικὴ σὰν τὴ σύνθεση ἀλληλοκαθοριζομένων μερῶν σὲ ὅλο. Ἔτσι ἡ θεώρησή μας καθίσταται διαλεκτικὴ καὶ μὲ αὐτὴ τὴ σημασία. Θὰ μπορούσαμε ἀκόμη νὰ ποῦμε ὅτι ἡ προσέγγισή μας εἶναι διαλεκτικὴ, γιὰτὶ στὴ θεώρησή μας αὐτὴ ἀκολουθήσαμε καὶ «ψηλαφήσαμε» τὴν ἐμπειρία στὴ διάρθρωσή της τὴ «φυσική», δηλ. στὴ διάρθρωση ποὺ παρουσιάζει ἡ ἐμπειρία ὅπως εἶναι. Τὴν ἀναλύσαμε δηλ. ἀκολουθώντας τὴ διάρθρωση της πιστὰ καὶ ὄχι ἐπιβάλλοντας μέσα ἀπὸ κάποιο σχῆμα τὴ δική μας διάρθρωση. (Πλάτωνος *Φαῖδρος*). Ἐπομένως ἡ διαλεκτικὴ δὲν περιορίζεται στὴ θεώρηση μόνο ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ στὴ συγκρότηση ἢ δομὴ τοῦ ὄντος ποὺ θεωρεῖ. Ἡ μὲ ἄλλα λόγια ἡ διαλεκτικὴ βρίσκεται καὶ στὸν «θεωροῦντα» καὶ στὸ «θεωρούμενο».

B. Τὸ ἐγὼ μέσα στὸ προκατηγοριακὸ

8. Εἶδαμε στὶς προηγούμενες παραγράφους ὅτι τὸ ἐγὼ βρίσκεται σχεδὸν σὰν συνεχὲς μὲ τὰ ἄλλα μέρη ἢ στοιχεῖα τῆς ἐμπειρίας καὶ ἀποτελεῖ κατὰ κάποιο τρόπο ἓνα μόριο τῆς μάζας τῆς ἐμπειρίας. Ἄν καὶ αὐτὴ ἡ μάζα τῆς ἐμπειρίας μπορεῖ σὰν αἴσθηση νὰ δέχεται ἢ νὰ ἔχει τὶς κατηγορίες τοῦ «ἐδῶ» ἢ τοῦ «ἐκεῖ», τοῦ «τώρα» ἢ τοῦ «κατόπιν», τοῦ «ἡδέος» ἢ τοῦ «ὀδυνηροῦ», αὐτὴ ἡ αἴσθηση καὶ οἱ σχετικὲς κατηγορίες εἶναι τόσο ἀμυδρές, ὥστε νὰ μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἐμπειρία διαδραματίζεται σχεδὸν ἐπὶ προκατηγοριακοῦ ἐπιπέδου. Καὶ ἀφοῦ τὴν ἐμπειρία αὐτὴ στὴν πρώτη της μορφή τὴν ἐπισημάναμε σὰν τὴν ἐμπειρία τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία φαίνεται νὰ αἰωρεῖται μεταξὺ κατηγοριακοῦ καὶ προκατηγοριακοῦ, ἐνδείκνυται νὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀρπάξουμε κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸ προκατηγοριακὸ. Θὰ ἐπιχειρήσουμε λοιπὸν νὰ δοῦμε τί συμβαίνει πρὶν ἀπὸ τὶς κατηγορίες. Ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι τῆς Δυτικῆς ἢ ἐλληνο-εὐρωπαϊκῆς παραδόσεως, ζοῦμε, κινούμεθα, πράττουμε καὶ σκεπτόμεθα μέσα στὴν περιοχὴ τοῦ κατηγοριακοῦ, γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ φτάσουμε σὲ τοῦτο. Γιὰ νὰ φτάσουμε στὸ προκατηγοριακὸ πρέπει νὰ ἀναιρέσουμε ἢ νὰ ἀναστείλουμε τὶς κατηγορίες τῆς ἐμπειρίας, ἀκόμη καὶ τὶς ὑποτυπώδεις κατηγορίες τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀνθρώπου.

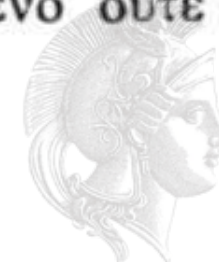
9. Ἡ ἀναίρεση ἢ ἀναστολὴ αὐτὴ θυμίζει τὴν Πλωτινικὴ μέθοδο τῆς μυστικῆς ἐνώσεως, κατὰ τὴν ὁποία οἱ κατηγορίες ἔχουν ἀπορριφθεῖ γιὰ νὰ ἀντικρύσει ἡ ψυχὴ τὸ *δύσφραστον θέαμα* καὶ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ πρωταρχικὸ. Ἐδῶ ὅμως στὴν περίπτωσή μας ἡ ἀποβολὴ ἢ ἀναστολὴ τῶν κατηγοριῶν γίνεται ὄχι γιὰ νὰ ἐνωθεῖ ἡ ψυχὴ μὲ τὸ πρωταρχικὸ, ἀλλὰ γιὰ νὰ δοῦμε τὸ προκατηγοριακὸ, ποῦ εἶναι τὸ «πράγμα καθ' αὐτό», ἀφοῦ εἶναι πέραν ἢ πρὶν ἀπὸ τὶς κατηγορίες, γιὰ νὰ συναντήσουμε τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' αὐτό καὶ ὄχι περιβεβλημένο στὶς κατηγορίες. Ἀφοῦ αὐτὴ ἡ συνάντησή μας μὲ ἐκεῖνο ποὺ συναντοῦμε γίνεται ἄμεσα, χωρὶς δηλ. τὸ διάμεσο τῶν κατηγοριῶν, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὴ ἡ συνάντηση τοῦ προκατηγοριακοῦ εἶναι μιὰ ἐνόραση. Τὴν ἐνόραση τὴν ἐννοοῦμε ἐδῶ σὰν τὴν ἄμεση συνάντηση τοῦ ὑποκειμένου μὲ τὸ ἀντικείμενο, χωρὶς τὴ μεσολάβηση τῆς διασκεπτικῆς διάνοιας. Καὶ διασκεπτικὴ διάνοια εἶναι τὸ σύνολο τῶν κατηγοριῶν.

10. Τὸ ἐρώτημα τώρα εἶναι ἂν γιὰ τὸ προκατηγοριακὸ, στὸ ὁποῖο φτάνουμε μὲ τὴν ἀναστολὴ τῶν κατηγοριῶν, μπορούμε νὰ ἔχουμε ἐμπειρία. Τὸ πρῶτο στοιχεῖο τῆς ἐμπειρίας, ἐκεῖνο δηλ. τῆς συναντήσεως, ἐνυπάρχει στὸ προκατηγοριακὸ, ἢ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει, γιὰτὶ ἔστω καὶ μετὰ τὴν ἀναίρεση τῶν κατηγοριῶν συναντοῦμε κάτι. Καὶ ὑποθέτουμε ὅτι τὸ συναντοῦμε ἄμεσα ὡς «ἐνώπιοι ἐνωπίῳ». Τὸ δεύτερο ὅμως στοιχεῖο, ἐκεῖνο δηλ. τῆς αἰ-

σθήσεως, δὲν ὑπάρχει ἢ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει, παρὰ μόνο σὰν μιὰ ἀμυδρὴ αἴσθηση, πιὸ ἀμυδρὴ καὶ ἀπὸ τὴν αἴσθηση τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς ὅμως τὶς ὑποτυπώδεις κατηγορίες τῆς ἐμπειρίας αὐτῆς, χωρὶς δηλ. τὸ «ἐδῶ» καὶ τὸ «ἐκεῖ», τὸ «τώρα», τὸ «πρὶν» καὶ τὸ «κατόπιν». Ἡ μόνη ἴσως κατηγορία τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀνθρώπου ποὺ ὑπομένει, εἶναι ἐκείνη τοῦ «ἡδέος» ἢ τοῦ «ὀδυνηροῦ» ἀνηρημένη ὅμως σὲ ἐκείνη τῆς «εὐδαιμονίας» ἢ «κακοδαιμονίας». Δὲν μπορεῖ ὅμως ἡ αἴσθηση αὐτὴ νὰ ὑπάρχει σὰν βίωση, γιατί ἡ βίωση, ποὺ εἶναι ἀναδίπλωση, θὰ σήμαινε ὅτι χάνεται ἡ ἀμεσότης τῆς συναντήσεως, ἀφοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρώτη αἴσθηση τῆς πρώτης συναντήσεως θὰ ὑπάρχει μιὰ δεύτερη αἴσθηση, ἡ αἴσθηση ὅτι λαμβάνει χώραν μιὰ συνάντηση. Ξέρουμε ὅτι στὴ μυστικὴ συνάντηση — ποὺ ἀποτελεῖ τὸν ἰδεατὸ τύπο τῆς προκατηγοριακῆς συναντήσεως — δὲν ὑπάρχει αὐτὴ ἡ δεύτερη αἴσθηση γιὰ τὴ συνάντηση παρὰ ἀργότερα σὰν ἀνάμνηση ἢ ἀναπαράσταση.

11. Ἄν προχωρήσουμε, οἱ ἄνθρωποι τῆς Δυτικῆς παραδόσεως, πρὶν ἀπὸ τὶς κατηγορίες, ἂν προχωρήσουμε στὸ προκατηγοριακὸ βυθιζόμεστε στὴν ἐνόραση τῆς προκατηγοριακῆς συνέχειας. Ὅταν ὅμως μετὰ τὴν ἐνόραση ἀναπολήσουμε αὐτὴ τὴν προκατηγοριακὴ συνέχεια δύσκολα τὴν ἀναπαριστάνουμε, γιατί εἴμαστε ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὶς κατηγορίες τῆς διασκεπτικῆς διάνοιας. Στὸ μῦθο, στὶς ἐμπειρίες δηλ. τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τὶς κατέγραψε ὁ μῦθος καὶ ἡ ποίηση, ἴσως βρίσκουμε γνησιότερες ἀπηχήσεις αὐτῆς τῆς προκατηγοριακῆς συνέχειας. Ὁ ἀρχαϊκὸς ἄνθρωπος ζεῖ τὴν προκατηγοριακὴν συνέχεια σὰν ἓνα ἄμορφο, σὰν ἓνα χάος, ποὺ συμβολίζεται μὲ τὸ σύμβολο ἀρχικὰ τοῦ οὐροβοροῦ καὶ λίγο ἀργότερα τοῦ αὐγοῦ ἢ τοῦ κύκλου. Σ' αὐτὸ τὸ στάδιο ὁ ἄνθρωπος ζεῖ τὰ πάντα σὰ μιὰ συνέχεια, σὰ μιὰ ἐνότητα. Αὐτὴ τὴν προκατηγοριακὴν συνέχεια ὑπαινίσσονται ποιητές, ὅπως ὁ P. M. Ρίλκε στὶς *Ἐλεγείες τοῦ Ντουίνο* σὰν τὸ ἄχρονο. Ὁ Ρίλκε αὐτὸ τὸ ἄχρονο τὸ βλέπει σὰν τὴν αἰωνιότητα, ποὺ τὴν διαισθάνεται καὶ τὴν ἐνορᾷ στὴ «μικρὴ δημιουργία» καὶ στὸ ζῶο. Τὸ ζῶο, γιὰ τὸ Ρίλκε, εἶναι ἀγκυροβολημένο μέσα στὸ ἄχρονο τῆς αἰωνιότητος, ἐνωμένο μὲ αὐτὴ. Τὸ ἄχρονο, σὰν τὴν αἰωνιότητα αὐτὴ τῆς προκατηγοριακῆς συνέχειας, ζεῖ ἴσως καὶ τὸ μικρὸ παιδί.

12. Τὸ ζῶο καὶ τὸ μικρὸ παιδί ζοῦν μέσα στὴν αἰωνιότητα τοῦ ἄχρονου καὶ τὴ συνέχεια τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ζωὴ εἶναι ταύτιση τοῦ ἀτόμου μὲ τὸ γένος ἢ εἶδος. Τὸ μικρὸ παιδί καὶ τὸ ζῶο εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ. Καὶ ἡ ζωὴ σὰν καθαρὰ βιολογικὴ λειτουργία εἶναι ἡ ἀμεσότητα τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τόξου καὶ σὰν αἴσθηση εἶναι ἡ αἴσθηση τοῦ ἄχρονου (σὰν συνεχῆς ροή). Στὸ ἀντανακλαστικὸ τόξο τὸ ἐρέθισμα καὶ ἡ (ἄμεση) ἀντίδραση εἶναι μιὰ συνέχεια ἢ συνεχῆς ροή. Μεταξὺ ἐρεθίσματος καὶ ἀντιδράσεως δὲν παρεμβάλλεται καμμιά ἀπόσταση, οὔτε μεσολαβεῖ τίποτε. Οὔτε κενὸ οὔτε

πρᾶγμα, ἀλλὰ μιὰ συνεχῆς ροή, μιὰ ἀμεσότητα. Κάποτε στὸν ἄνθρωπο, στὴν ὄντογενετική καὶ φυλογενετική ἀνέλιξη τῆς ζωῆς, αὐτὴ ἡ ἀμεσότης σὰν ἡ συνεχῆς ροή σπάζει. Ἀναδύεται μέσα ἀπὸ τὴ συνέχεια τῆς ἀμεσότητας, ἡ ἐντύπωση. Σπάζει τὸ ἀντανακλαστικὸ τόξο καὶ μεταξὺ ἐρεθίσματος καὶ ἀντιδράσεως ἀναδύεται καὶ παρεμβάλλεται ἡ ἐντύπωση. Ἀρχικὰ ἡ ἐντύπωση εἶναι δεμένη μὲ τὸ πρᾶγμα. Κατόπιν χωρίζεται ἀπὸ τὸ πρᾶγμα. Ἔτσι ἐκεῖ ποὺ ἀρχικὰ εἴχαμε τὴ συνέχεια σὰν ἀμεσότητα τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τόξου «ἐρέθισμα-ἄμεση ἀντίδραση» λίγο ἀργότερα ἔχομε «ἐρέθισμα-ἐντύπωση-ἀντίδραση» καὶ ἀκόμη ἀργότερα ἔχουμε: «ἐρέθισμα-ἐντύπωση-πρᾶγμα-ἀντίδραση». Τὸ σπάσιμο τῆς συνέχειας ἢ ἡ ἄρση τῆς ἀμεσότητας συνεχίζεται καὶ ἀναδύεται κάποτε, στὸ μικρὸ παιδί, τὸ ἐγὼ καὶ ἔχομε τώρα: «ἐρέθισμα-ἐντύπωση-πρᾶγμα-ἐγὼ-ἀντίδραση». Ἔτσι μέσα ἀπὸ τὸ σπάσιμο καὶ τὴν ὑπέρβαση τῆς συνέχειας τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τόξου γεννᾶται ἢ ἀναδύεται τὸ ἐγὼ. Τὸ ἐγὼ αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀκόμη ἐκεῖνο τὸ ἐγὼ ποὺ περιγράψαμε στὶς παρ. 3 καὶ 4, τὸ ἐγὼ τῆς ἀρχαϊκῆς ἐμπειρίας.

Γ. Ὁ ἐαυτὸς καὶ ἡ βίωσις.

13. Κάποτε τὸ ὅλο αὐτὸ ποὺ συντίθεται ἀπὸ τὴ συνάντηση, τὴν αἴσθηση καὶ τὴν παρουσία «κατηγοριῶν», ἡ ἐμπειρία δηλ. γίνεται ἀντικείμενο μιᾶς νέας συναντήσεως τοῦ ἐγὼ καὶ συγχρόνως μιᾶς νέας αἰσθήσεως, συμπαρουσιαζομένων καὶ κάποιων νέων κατηγοριῶν. Τὸ ὅλο αὐτό, ἡ ἐμπειρία δηλ. ποὺ σὰν τέτοια, σὰν ἐμπειρία δὲν ἦταν ἀντικείμενο τοῦ ἐγὼ, ἀλλὰ «περικείμενο», κάτι δηλ. γύρω ἀπὸ τὸ ἐγὼ ἢ κάτι μέσα στὸ ὁποῖο βρισκόταν τὸ ἐγὼ, γίνεται τώρα ἀντικείμενο. Τὸ ἐγὼ δηλ. ἀναδύεται καὶ χωρίζεται ἀπὸ τὴ «μάζα» αὐτή, ποὺ χαρακτηρίσαμε σὰν ὁλότητα καὶ ἐμπειρία, καὶ κάνει αὐτὴ τὴ μάζα, κάνει τὴν ἐμπειρία ἀντικείμενο. Μέχρι τώρα ἡ ἐμπειρία ἦταν ἀπλῶς καὶ μόνο ἐμπειρία, δὲν ἦταν ἡ ἐμπειρία τοῦ ἐγὼ. Ἡ συνάντηση καὶ ἡ αἴσθηση μὲ τὶς κατηγορίες, ἐνῶ ἦταν συνάντηση καὶ αἴσθηση ποὺ συνέβαινε στὸ ἐγὼ, δὲν ἦταν δική του. Συνέβαινε στὸ ἐγὼ καί, ὥς ἓνα σημεῖο, ἐνῶ θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἦταν δική του, δηλ. ἦταν τοῦ ἐγὼ, δὲν ἦταν δική του, γιατί τὸ ἐγὼ ἦταν σχεδὸν μιὰ συνέχεια μὲ τὴ μάζα τῆς ἐμπειρίας.

14. Τώρα τὸ ἐγὼ διαχωρίζεται ἀπὸ τὴ μάζα τῆς ἐμπειρίας, ἀναδύεται ἀπὸ τὸ συνεχές ἢ ἀπὸ τὴ συνέχεια τῆς ἐμπειρίας, παίρνει ἀπόσταση καὶ αἰσθάνεται σὰν ἕτερο πρὸς τὴν ἐμπειρία. Κι ἐνῶ τώρα τὸ ἐγὼ τὴν ἐμπειρία τὴν αἰσθάνεται σὰν δική του, συγχρόνως αἰσθάνεται ὅτι αὐτὴ εἶναι κάτι τὸ διάφορο, τὸ ἕτερο πρὸς αὐτό, δηλ. πρὸς τὸ ἐγὼ. Ἔχει, μὲ ἄλλα λόγια, τὸ ἐγὼ ἀποσπασθεῖ ἀπὸ τὴ μάζα τῆς ἐμπειρίας, ἔχει ὑπερβεῖ τὴ μάζα τῆς ἐμπειρίας ἢ τὴν ἐμπειρία, ὅπως τὴν εἶδαμε στὴν παρ. 6. Μὲ τὴν ἀνάδυση αὐτὴ τοῦ ἐγὼ σχηματίζεται μιὰ νέα ἐμπειρία: ἡ ἐμπειρία τῆς ἐμπειρίας.

Μὰ καὶ τὸ νέο ἐγὼ ποὺ ἀναδύεται εἶναι τὸ ἐγὼ τοῦ ἐγώ. Μὲ ἄλλα λόγια, ἀναδιπλώνεται καὶ ἡ ἐμπειρία καὶ τὸ ἐγώ. Θὰ πρέπει νὰ προσέξουμε ὅτι ἔχουμε τώρα μιὰ ἀνάδυση ὅχι μόνο ἑνὸς νέου ἐγώ, ἀλλὰ καὶ μιᾶς νέας ἐμπειρίας. Ἔχουμε δηλ. μιὰ νέα συνάντηση ἑνὸς νέου ἐγώ ποὺ συναντᾷ νέο ἀντικείμενο. Θὰ ἔχουμε καὶ νέες κατηγορίες. Τὸ νέο αὐτὸ ἐγὼ εἶναι ὁ ἑαυτός καὶ ἡ νέα ἐμπειρία ἡ βίωση.

15. Τί εἶναι ὁμως τὸ ἐγώ; Τὸ ἀναφέραμε ἀρκετὲς φορὲς στὶς προηγούμενες σελίδες καὶ τὸ ἀφήσαμε σὰν ἀόριστο ὄρο. Τὸ εἶδαμε νὰ ἀναδύεται ἀπὸ τὴ συνέχεια τοῦ ἄχρονου τῆς αἰωνιότητος καὶ τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τόξου. Ἐμφανίσθηκε μέσα ἀπὸ τὸ σπάσιμο ἢ τὸ χωρισμὸ καὶ τὴν ὑπέρβαση αὐτῆς τῆς συνέχειας. Ἐμφανίσθηκε σὰν μιὰ ἄρνηση καὶ ἀντίθεση αὐτῆς τῆς συνέχειας. Μὲ αὐτὰ ὁμως λέγουμε τί δὲν εἶναι τὸ ἐγώ. Δὲν λέγουμε τί εἶναι. Προχωρώντας λίγο θετικὰ θὰ λέγαμε ὅτι τὸ ἐγὼ εἶναι μιὰ ἀναφορά. Εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀναφέρεται στὰ ἄλλα παρεμβαλλόμενα στὴ συνέχεια τοῦ ἄχρονου τῆς αἰωνιότητος καὶ τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τόξου. Τί σημαίνει ὁμως ἀναφέρεται, τί σημαίνει ἀναφορά; Ἀναφέρεσθαι ἢ ἀναφορά ἐδῶ σημαίνει θέτειν χωριστά, θέτειν σὲ ἀπόσταση, θέτειν ἔναντί του. Τὸ θέτειν ὁμως ἀπλῶς πάλιν δὲν λέγει πολλά. Θέτει ἔναντί του, συγχρόνως ὁμως κατευθύνεται πρὸς τὰ ἕτερα ποὺ θέτει ἔναντί του. Ἐπενεργεῖ πάνω σ' αὐτά. Συνοψίζοντας θὰ λέγαμε ὅτι τὸ ἐγὼ θέτει τὰ ἄλλα, διακρίνεται ἀπὸ τὰ ἄλλα, εἶναι ἓνα Χ ποὺ κατευθύνεται στὰ ἄλλα καὶ ἐπενεργεῖ στὰ ἄλλα. Καὶ τὰ ἄλλα ὁμως ἐπενεργοῦν πάνω στὸ ἐγώ.

16. Τὸ ἐγὼ ἀναφερόμενο στὰ ἄλλα δὲν ἀναφέρεται στὸ ἐγώ. Ἴσως τὸ ἐγὼ ἀναφερόμενο στὰ ἄλλα συγχρόνως ἀναφέρεται στὸ (ἴδιο τὸ) ἐγώ, ὅπως ἀναφέρεται στὰ ἄλλα. Σὰν ἓνα κάτι, σὰν ἓνα ἄλλο μεταξὺ τῶν ἄλλων, σὰν ἓνα κάτι ριγμένο μεταξὺ τῶν ἄλλων. Κάποτε ὁμως τὸ ἐγὼ ἀρχίζει νὰ αἰσθάνεται ξένο πρὸς τὰ ἄλλα. Βλέπει τὰ ἄλλα ὅχι ἀπλῶς σὰν ἄλλα ἀλλὰ καὶ σὰν ξένα. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀποξένωση ἀπὸ τὰ ἄλλα αἰσθάνεται μοναχικό. Αἰσθάνεται μαζὶ μὲ τὴν ἀποξένωση καὶ μιὰ ἀπομόνωση. Ἀρχίζει ἡ νοσταλγία. Ἡ νοσταλγία γιὰ ἐπιστροφή στὸν κόλπο τῆς συνέχειας ἀπὸ τὴν ὁποία ἀνεδύθη. Προσπαθεῖ νὰ γυρίσει στὴ συνέχεια. Ὑπάρχει ὁμως ὁ χωρισμός, τὸ χάσμα. Ἀντὶ τῆς συνέχειας βρίσκει τὸ ἴδιο τὸ ἐγώ. Γυρίζει, ἐπιστρέφει ἔτσι τὸ ἐγώ. Ἐπανέθεσε ἢ ἐπαναθέτει ἔτσι τὸ ἐγώ. Ἀντὶ τῆς συνέχειας ἐπαναθέτει τὸ ἐγώ. Ἀναφέρεται ἔτσι τὸ ἐγὼ στὸ ἐγώ. Μέσα ἀπ' αὐτὸ τὸ γυρισμό, μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπιστροφή, μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπανάθεση τὸ ἐγὼ ἀναφέρεται στὸ ἐγώ. Λαμβάνει χώραν δηλ. μιὰ αὐτοαναφορά. Αὐτὴ ἡ αὐτοαναφορά εἶναι ὁ ἑαυτός. Τὸ ἐγὼ ἀναδιπλώνεται ἔτσι στὸ ἐγώ. Αὐτὴ ἡ ἀναδίπλωση εἶναι ἡ ἑαυτότης ποὺ συγκροτεῖ τὸν ἑαυτό. Εἶναι ἡ ταυτότης τοῦ ἐγώ πρὸς τὸ ἐγώ. Ἡ ἑαυτότης αὐτὴ σὰν ἀναφορά τοῦ ἐγώ πρὸς τὸ ἐγώ, σὰν αὐτοαναφορά γίνεται ὁ πυρήνας τοῦ ἑαυτοῦ. Οἱ

ἀναφορές στὸ ἕτερο δὲν παύουν ἀλλὰ συνεχίζονται καὶ σὰν περιφέρεια ἢ περίγυρος πλαισιώνουν τὴν αὐτοαναφορά, δηλ. τὴν ταυτότητα τῆς ἐαυτότητας σὰν ἐπανάθεση τοῦ ἐγὼ ἀπὸ τὸ ἐγὼ.

17. Τὴ νέα ἐμπειρία ὀνομάσαμε βίωση καὶ τὸ νέο ἐγὼ ἐαυτό. Ὅμως τὴν αὐτοαναφορά τοῦ ἐγὼ τὴν ὀνομάσαμε ἐαυτό. Ἡ μὲ ἄλλα λόγια ὁ ἐαυτὸς εἶναι, σύμφωνα μὲ τὰ λεχθέντα στὴν προηγούμενη παράγραφο, ἡ ἐπανάθεση τοῦ ἐγὼ. Ἐπανάθεση ὅμως ἐδῶ δὲν σημαίνει ἀπλῶς ἐπανάληψη, ἀλλὰ δημιουργία ἐνὸς καινούριου ἐγὼ. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ βίωση εἶναι μιὰ ἐπανάθεση τῆς ἐμπειρίας, ὅχι μιὰ ἀπλή ἐπανάληψη, ἀλλὰ μιὰ ἐπανάθεση τῆς ἐμπειρίας στὴ θέση τοῦ ἀντικειμένου, ὥστε μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπανάθεση νὰ δημιουργεῖται μιὰ νέα ἐμπειρία, ἡ βίωση. Ἡ ἐπανάληψη, ἡ ἐπανάθεση, ἡ αὐτοαναφορά ἢ ἡ ἀναδίπλωση τοῦ ἐγὼ καὶ τῆς ἐμπειρίας ἀποτελοῦν μιὰ δημιουργία. Ἡ ἐμπειρία ἔχει τώρα ἀληθινὸ ἀντικείμενο, ἐνῶ προηγουμένως στὴν ἐμπειρία τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀνθρώπου εἶχε ἀπλῶς ἓνα «συγκείμενο». Τὸ ἴδιο καὶ τὸ ἐγὼ ἀπὸ συγκείμενο ποὺ ἦταν γίνεται ὑποκείμενο. Στὴ βίωση, δηλ. τὸ ἐγὼ γίνεται ὑποκείμενο καὶ ἐκεῖνο ποὺ συναντούσαμε, τὸ μὴ-ἐγὼ, γίνεται ἀντικείμενο.

Δ. Ἡ Διαλεκτική.

18. Ἐκεῖνο ποὺ ἔλαβε χώραν ἐδῶ, ὅπως τὸ περιγράψαμε στὶς παρ. 13-17 εἶναι ἓνας μετασχηματισμὸς. Ὁ μετασχηματισμὸς ἦταν μιὰ ἀναίρεση καὶ συναίρεση τῆς ἐμπειρίας σὲ βίωση καὶ τοῦ ἐγὼ σὲ ἐαυτό, τοῦ συγκειμένου σὲ ἀντικείμενο καὶ τοῦ ἐγὼ σὲ ὑποκείμενο. Ἡ ἀναίρεση καὶ συναίρεση αὐτὴ εἶναι διαλεκτικὴ τοῦ θεωρουμένου. Ἐχουμε ἐπομένως πάλιν διαλεκτικὴ ἀλλὰ σὲ μιὰ νέα μορφή. Ἡ νέα αὐτὴ μορφή διαλεκτικῆς τοῦ θεωρουμένου εἶναι ὁ μετασχηματισμὸς τούτου, τοῦ θεωρουμένου δηλ., δι' ἀναιρέσεως καὶ συναιρέσεως, ἐνῶ ἡ προηγούμενη μορφή, τῆς παρ. 7, ἦταν ἡ διαλεκτικὴ δι' ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως. Δὲν εἶναι ὅμως μόνο ἡ ἐμπειρία σὰν θεωρούμενο ποὺ μετασχηματίζεται ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ διαλεκτικὴ σὰν θεώρηση. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο θεωρούσαμε τὴν ἐμπειρία, ἡ διαλεκτικὴ δηλ. σὰν θεώρηση, μετασχηματίζεται συγχρόνως μὲ τὸ μετασχηματισμὸ τοῦ ἐγὼ σὲ ἐαυτό καὶ ὑποκείμενο καὶ τοῦ συγκειμένου σὲ ἀντικείμενο καὶ τῆς ἐμπειρίας σὲ βίωση. Ἡ διαλεκτικὴ σὰν θεώρηση ἔγινε τώρα μετασχηματισμὸς δι' ἀναιρέσεως καὶ συναιρέσεως.

19. Τὸ ἐγὼ, τὴ συνάντηση, τὴν αἴσθηση καὶ τὶς κατηγορίες τὰ εἶδαμε στὴν περίπτωσή τῆς ἐμπειρίας εἰδολογικά. Τὰ εἶδαμε δηλ. σὰν «σημεῖα», σὰ συμβαίνοντα καὶ σὰν ἐνέργειες χωρὶς νὰ ρωτήσουμε οὔτε τὶς διαστάσεις μέσα στὶς ὁποῖες διαδραματίζονταν, οὔτε καὶ τὸ εἶδος τῆς ἐνέργειας ἢ τοῦ συμβάντος. Ἡ συνάντηση π. χ. δὲν ρωτήσαμε ἂν ἦταν ἐργασία ἢ θέαση. Οὔτε ρωτήσαμε ἂν τὸ ἐγὼ εἶχε διαστάσεις π. χ. ἀτομικὴ ἢ ὁμαδική, ἂν τὸ

ἐγὼ αὐτὸ δροῦσε, ἐνεργοῦσε ἐν ἀπομονώσει ἢ σὲ συνεργασία. Τὸ ἴδιο δὲν ρωτήσαμε γιὰ τὸ εἶδος τῆς ἐνέργειας, διὰ τῆς ὁποίας τὸ ἐγὼ μεταβάλλεται, ἀναιρεῖται καὶ συναιρεῖται σὲ ἑαυτὸ καὶ ὑποκείμενο καὶ τὸ συγκείμενο σὲ ἀντικείμενο καὶ ἡ ἐμπειρία σὲ βίωση. Χαρακτηρίσαμε τὶς ἐνέργειες αὐτὲς σὰν ἀνάδυση, σὰν χωρισμό, σὰν ὑπέρβαση καὶ τὴ διαλεκτικὴ σὰν μετασχηματισμὸ χωρὶς προσδιορισμούς, γιὰτὶ ἡ θεώρηση μας, ὅπως εἶπαμε στὴν παρ. 1, εἶναι εἰδολογικὴ καὶ ὄχι καθ' ὕλην.

20. Ἡ ἔκθεση ὥς τώρα δείχνει ὅτι ὁ ἑαυτὸς καὶ ἡ βίωση ἔχουν μιὰ κάποια ἰσομορφία πρὸς τὸ ἐγὼ καὶ τὴν ἐμπειρία. Στὴν περίπτωσι τῆς ἐμπειρίας κατονομάσαμε μερικὲς ποιότητες τῆς αἰσθήσεως, ποὺ ὀνομάσαμε «κατηγορίες». Ἀναμένουμε ὥς ἐκ τούτου, δηλ. ὥς ἐκ τῆς ἰσομορφίας ποὺ ἀναφέραμε στὶς ἀμέσως παραπάνω γραμμές, ὅτι καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως τῆς βιώσεως θὰ ἔχουμε κάποιες ἀντίστοιχες κατηγορίες. Ποιὲς εἶναι αὐτὲς οἱ κατηγορίες; Οἱ κατηγορίες στὴν περίπτωσι αὐτὴ θὰ εἶναι κάτι σὰν ποιότητες τῆς αἰσθήσεως. Μὲ βάση τὴν ἰσομορφία θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐπισημάνουμε τὶς κατηγορίες τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τῆς βιώσεως. Ἡ ἰσομορφία στὴ διαλεκτικὴ εἶναι μιὰ ἐπανάληψι μέσα στὴ διάστασι τῆς ἀναιρέσεως, δηλ. τὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ ἰσόμορφα συμβαίνει σὲ ἓνα ἐπίπεδο, στὸ ὁποῖο εἶναι παρὸν τὸ πρῶτο ἰσόμορφο ἀνηρημένο.

21. Στὴν κατηγορία τοῦ «ἡδέος» καὶ τοῦ «ὀδυνηροῦ» ἢ τῆς «ἡδονῆς» καὶ τοῦ «πόνου» ἀντιστοιχοῦν οἱ κατηγορίες τῆς «εὐδαιμονίας» καὶ τῆς «κακοδαιμονίας». Στὴν κατηγορία τοῦ «πρίν» ἀντιστοιχοῦν ἐκεῖνες τῆς «νοσταλγίας» καὶ τῆς «λήθης», στὴν κατηγορία τοῦ «κατόπιν» ἐκεῖνες τῆς «προσδοκίας» ἢ τῆς «ἐλπίδας» καὶ τῆς «ἀπελπισίας». Σ' ἐκείνη τοῦ τώρα ἢ τῆς «συνειδήσεως» ἢ τῆς «ἀσυνειδησίας». Στὴν κατηγορία τοῦ «ἐδῶ» ἐκείνη τοῦ «κοσμικοῦ» ἢ «ἐνδοκοσμικοῦ» καὶ σ' ἐκείνη τοῦ «ἐκεῖ» ἢ τοῦ «ἐπέκεινα». Ἀκόμη στὶς κατηγορίες τοῦ «ἐδῶ» καὶ τοῦ «ἐκεῖ» ἀντιστοιχοῦν ἐκεῖνες τῆς «κινήσεως» καὶ τῆς «στάσεως». Ὁ διαλεκτικὸς μετασχηματισμὸς δὲν ἦταν ἀπλῶς συναίρεσι καὶ ἀναίρεσι, δηλ. σύμπτυξι τῶν προηγουμένων σὲ κάτι τὸ νέο, ποὺ εἶναι νέο ἀπλῶς γιὰτὶ ἀναιρεῖται-συναιρεῖται καὶ διαδραματίζεται σ' ἓνα ἄλλο, ψηλότερο, ἐπίπεδο. Ὁ μετασχηματισμὸς ὁ διαλεκτικὸς ὅμως εἶναι, ὅπως εἶπαμε, ὄχι ἀπλῶς ἐπανάληψι καὶ συναίρεσι-σύνθεσι σὲ ὑψηλότερο ἐπίπεδο, ἀλλὰ καὶ δημιουργία, σὰν ἀνάδυσι νέου στοιχείου.

22. Πέρα ἀπὸ τὶς παραπάνω κατηγορίες μὲ τὴ βίωση καὶ τὸν ἑαυτὸ ἀναφαίνονται μερικὲς ἄλλες ὅπως: ἡ «χρονικότης» καὶ ἡ «αἰωνιότης», τὸ «κατηγοριακὸ» καὶ τὸ «προκατηγοριακὸ», ἡ «ἐτερότης» καὶ ἡ «ταυτότης» σὰν ὁμάδα (α). Σὰν ἄλλη ὁμάδα (β) ἀναφαίνονται ἡ «ἀτομικότης» καὶ ἡ «ἀποξένωσι» καὶ ἡ «ταύτισι» ἢ «ένωσι», ἡ «ἐλευθερία» καὶ ὁ «καταναγκασμὸς» ἢ ὁ «αὐτοκαθορισμὸς» καὶ «ἐτεροκαθορισμὸς». Οἱ κατηγορίες

αὐτὲς ἔχουν μιὰ κάποια ἀφόρμηση καὶ βάση τὶς κατηγορίες τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀνθρώπου (τὸ «ἐδῶ-ἐκεῖ», τὸ «τώρα-πρὶν-κατόπιν»). Ἀποτελοῦν ὅμως συγχρόνως ριζοσπαστικὲς προεκτάσεις καὶ γενικεύσεις, οἱ μὲν τῆς ομάδας (α) σὲ ἐπίπεδο κοσμολογικὸ-μεταφυσικὸ-λογικὸ, ἡ δὲ τῆς ομάδας (β) σὲ ἐπίπεδο κοινωνικο-ἠθικόν.

Ε. Ὁ ἐαυτὸς καὶ ὁ χρόνος.

23. Εἶδαμε τὸ ἐγὼ νὰ ἀναδύεται μέσα ἀπὸ τὴν ὑπέρβαση τῆς συνέχειας τοῦ ἀντανεκλαστικοῦ τόξου καὶ τοῦ ἄχρονου τῆς αἰωνιότητος. Ἀναφέραμε ἐπίσης ὅτι τὸ ζῶο καὶ τὸ μικρὸ παιδί ζοῦν μέσα στὸ ἄχρονο, σὰν μέσα στὴν αἰωνιότητα. Τὸ ζῶο μένει ἀγκυροβολημένο μέσα σ' αὐτὴ τὴν συνέχεια καὶ τὴν συμπαρομαρτούσα «εὐδαιμονία» (Ρίλκε). Τὸ παιδί ζεῖ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸ ἄχρονο σὰν αἰωνιότητα, σὰν ἓνα αἰώνιο παρόν. Τὸ αἰώνιο αὐτὸ παρόν εἶναι μιὰ αἰώνια στάση, μιὰ ἀκίνησιν τοῦ χρόνου, ἃν ἐπιτρέπεται νὰ διατυπώσουμε τοῦτο τὸ αἰώνιο παρόν ἀναχρονιστικά. Ἐνα παρόν ζεῖ καὶ ὁ ἐνήλικος. Τὸ παρόν του ὅμως ἔχει ὅρια, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον. Τοῦ παιδιοῦ ὅμως τὸ παρόν, τὸ ἄχρονο ἢ αἰώνιο παρόν, δὲν ἔχει οὔτε παρελθόν, οὔτε μέλλον, οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος, ὅπως ἔχει στὸν ἐνήλικο, στὸν ὁποῖο τὸ παρόν δὲν εἶναι αἰώνιο ἀλλὰ στιγμιαῖο. Κάποτε ὅμως ἡ συνέχεια τοῦ ἄχρονου σὰν αἰώνιου παρόντος στὸ παιδί σπάζει. Τότε ἀνοίγεται τὸ παρελθόν καὶ τὸ μέλλον. Τὸ παιδί ἐκπίπτει τοῦ ἄχρονου αἰώνιου παρόντος ἢ τῆς αἰωνιότητος. Ἐκπίπτει στὸ στιγμιαῖο παρόν, στὸ χρόνο. Μέσα ἀπ' αὐτὸ τὸ σπάσιμο καὶ τὴν ὑπέρβαση τῆς συνέχειας τοῦ ἄχρονου τῆς αἰωνιότητος, μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐκπτώση γεννᾶται ὁ χρόνος καὶ τὸ ἐγὼ ἀναφαίνεται αἰσθητότερα καὶ σαφέστερα. Ἀρχίζει νὰ γίνεται ἐαυτός, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε σὲ προηγούμενες παραγράφους.

24. Ὁ χωρισμός, ἀπὸ τὴν συνέχεια τῆς αἰωνιότητος, ἢ ἐκπτώση ἀπὸ τὸ ἄχρονο τῆς αἰωνιότητος καὶ ἡ ἀνάδυση τοῦ ἐγὼ ἀπὸ τὴν συνέχεια τῆς αἰωνιότητος τοῦ ἀντανεκλαστικοῦ τόξου προκαλοῦν μιὰ ἰσχυρὴ νοσταλγία αὐτῆς τῆς συνέχειας. Ἀπὸ τὴν νοσταλγία αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος ἴσως δὲν ἀπαλλάσσεται ποτέ. Ἡ ἀνάμνηση τῆς συνέχειας παραμένει ἴσως ἐσαεὶ μιὰ ἰσχυρὴ ἔλξη τοῦ ἀρχαίου κάλλους. Ὁ ἀρχαῖος ἄνθρωπος προσπαθεῖ νὰ ἐπιστρέψει σ' αὐτὴ τὴν συνέχεια, σ' αὐτὸ τὸ παρελθόν μὲ τελετές. Εἶναι γυρισμένος σ' αὐτὸ τὸ παρελθόν, τὸ ὁποῖο εἶναι ἀρχετυπικόν. Συγχρόνως προβάλλει καὶ ἀναζητεῖ αὐτὴ τὴν συνέχεια καὶ στὸ μέλλον. Ὁραματίζεται τὴν ἐπάνοδό της. Τὸ παρόν τὸ ἀπορρίπτει. Διακατέχεται ἀπὸ τὸν ἰσχυρὸ πόθο γιὰ τὴν μελλοντικὴ ἀποκατάσταση τῆς συνέχειας σὰν τῆς μελλούσης βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἐλπίζει, προσδοκεῖ νὰ ἀνακτήσει τὸν ἀπολεσθέντα παράδεισο τῆς συνέχειας, τῆς αἰωνιότητος. Νοσταλγία καὶ ἀνάμνηση, πόθος καὶ ἐλπίδα καθίστανται οἱ σταθερὲς τῆς ἀνθρώπινης ὑποστάσεως.

Αὐτὲς οἱ σταθερὲς εἶναι ποὺ συγκροτοῦν τὴ χρονικότητα μέσα στὴν ὁποία βρίσκεται ριγμένος ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὸ σπάσιμο τῆς συνέχειας τῆς αἰωνιότητας καὶ τὴν ἀνάδυση τοῦ ἐγὼ καὶ τὴ συναίρεση καὶ ἀναίρεσή του σ' ἐαυτό. Ἀκριβῶς τὸ ἐγὼ συναιρεῖται καὶ ἀναιρεῖται σὲ ἐαυτό μέσα σ' αὐτὲς τὶς σταθερὲς τῆς χρονικότητας. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ ἐαυτὸς ἀναφαίνεται σὰν χρονικότης.

25. Ἡ χρονικότης ποὺ εἶδαμε νὰ ἀναδύεται ἢ νὰ παρουσιάζεται μετὰ τὴν ἀνάδυση τοῦ ἐαυτοῦ ἢ μὲ τὸ σπάσιμο τῆς συνέχειας τοῦ ἄχρονου τῆς αἰωνιότητας καὶ τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τόξου, ἀποτελοῦν μαρτυρία γιὰ τὴν ἐμφάνιση τῆς ἐτερότητας: Ἡ ἐτερότης τοῦ ἐαυτοῦ πρὸς τὴ συνέχεια βρίσκεται στὴ ρίζα τῆς χρονικότητας. Ἡ ἐτερότης ὅμως πάλι μόνον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν συνέχεια τοῦ ἄχρονου τῆς αἰωνιότητας γίνεται αἰσθητή. Καὶ γίνεται αἰσθητή μόνον ἀφοῦ τὸ ἐγὼ ὑπερβεῖ τὴ συνέχεια καὶ γίνει ἐαυτός. Δηλ. ἡ ἐτερότης ἀναδύεται μέσα ἀπὸ τὴν ὑπέρβαση ἀπὸ μέρους τοῦ ἐγὼ τῆς συνέχειας καὶ στὴ συναίρεση-ἀναίρεση του σὲ ἐαυτό. Ἄν τώρα ἡ ἐτερότης βρίσκεται στὴ ρίζα τῆς χρονικότητας, ἔπεται ὅτι ἡ ὑπέρβαση, ποὺ εἶναι στὴ ρίζα τῆς ἐτερότητας, εἶναι καὶ στὴ ρίζα τῆς χρονικότητας.

26. Μέσα στὴν ἀκίνησία τῆς συνέχειας τοῦ ἄχρονου τῆς αἰωνιότητας, κι' ἂν ὑποθέσουμε ὅτι ὑπῆρχε τὸ ἐγὼ, δὲν θὰ μπορούσε τὸ ἐγὼ τοῦτο νὰ ἐπανατεθεῖ, γιατί ἦταν πάντοτε ταυτό. Παρομοίως μέσα στὴ συνεχὴ ροὴ τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τόξου καὶ τῆς ζωῆς, κι' ἂν ὑποθέσουμε ὅτι ὑπῆρχε τὸ ἐγὼ, δὲν μπορούσε τοῦτο τὸ ἐγὼ νὰ ἐπανατεθεῖ. Ἀφοῦ ἐπομένως τὸ ἐγὼ δὲν μπορούσε νὰ ἐπανατεθεῖ μέσα στὴ μονοδιάστατη συνέχεια τοῦ ἄχρονου τῆς αἰωνιότητας καὶ τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τόξου, μέσα στὴν ταυτότητα τοῦ ἐγὼ πρὸς αὐτά, ὁ ἐαυτὸς δὲν μπορούσε νὰ ὑπάρξει. Ὁ ἐαυτὸς δὲν μπορούσε νὰ ἀναδυθεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν ὑπέρβαση αὐτῆς τῆς συνέχειας καὶ ταυτότητας. Ὁ ἐαυτὸς δύναται νὰ ἀναδυθεῖ καὶ νὰ ὑπάρξει σὰν ἐαυτὸς μόνο μέσα στὴν ἐτερότητα τῆς χρονικότητας. Μέσα στὴν χρονικότητα τὸ ἐγὼ ἐπανατίθεται σὰν ἐγὼ, ἐπανατίθεται δηλ. στὴ σύν-θεση παρελθόντος καὶ μέλλοντος. Ὁ ἐαυτὸς σὰν ταυτότης τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ ἐγὼ προκύπτει μόνο διὰ τῆς ἐπαναθέσεως μέσα στὴν ἐτερότητα, δηλ. μέσα ἀπὸ τὴν ἐπανάθεση δυὸ ἐγὼ ἐτέρων. Καὶ τὸ ἐγὼ εἶναι ἕτερο πρὸς τὸ ἐγὼ μόνο μέσα στὴ χρονικότητα, μέσα στὸ παρελθὸν καὶ στὸ μέλλον.

27. Ἄν τώρα τὸ ἐγὼ μέσα στὴν ἐτερότητα ἐπαναθέτει τὸ ἐγὼ, ἐνῶ συγχρόνως μέσα ἀπὸ τὴν ταυτότητα ποὺ προκύπτει διὰ τῆς ἐπαναθέσεως γίνεται ἐαυτός, ἔπεται ὅτι ὁ ἐαυτὸς εἶναι μιὰ σύνθεση ἐτερότητας καὶ ταυτότητας. Εἶδαμε ὅτι αὐτὴ ἡ ἐπανάθεση γίνεται μέσα στὴν ἐτερότητα τῆς χρονικότητας, δηλ. τῆς ἐτερότητας παρελθόντος καὶ μέλλοντος. Ἡ ἐτερότης τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τέμνεται στὸ παρόν. Τὸ παρόν εἶναι ἡ στιγμιαία σύμπτωση ἢ ἡ ταυτότης παρελθόντος καὶ μέλλοντος. Εἶναι μήπως

καὶ ὁ ἑαυτός, σὰν ταυτότης τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ ἐγώ, παρομοίως μιὰ στιγμιαία σύμπτωση τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ ἐγώ; Πῶς ἀντιλαμβανόμαστε, πῶς αἰσθανόμαστε, πῶς ζοῦμε τὸν ἑαυτό; Μήπως σὰν κάτι τὸ στιγμιαῖο; Τὸ ἐγὼ στὴ διάσταση τοῦ παρελθόντος εἶναι ἓνα «τί ἦν εἶναι». Εἶναι συμβάν ἢ γεγονός, εἶναι πρᾶγμα, εἶναι ὄν. Εἰς τὸ μέλλον τὸ ἐγὼ δὲν εἶναι ἀκόμη, εἶναι ἀπλῶς ἓνα πλάσμα, μιὰ φαντασία, ἓνα μὴ-πράγμα, ἓνα μὴ-ὄν ἢ μὴ-εἶναι. Μήπως ὁ ἑαυτός εἶναι αὐτὴ ἡ στιγμιαία συνάντηση τοῦ «τί ἦν εἶναι» καὶ τοῦ «μὴ-εἶναι»; Ἄλλως τε τί σημαίνει σύνθεση ταυτότητας-ἐτερότητας; Δὲν εἶναι τὸ «τί ἦν εἶναι» ἢ κατ' ἐξοχὴν ταυτότης, αὐτὸ ποὺ εἶναι ὅ,τι εἶναι, ἐνῶ τὸ «μὴ-εἶναι» δὲν εἶναι ἢ κατ' ἐξοχὴν ἐτερότης;

28. Ἄν ὁ ἑαυτός εἶναι αὐτὴ ἡ στιγμιαία συνάντηση τοῦ «τί ἦν εἶναι» καὶ τοῦ «μὴ-εἶναι», τότε μόνο μέσα ἀπὸ μιὰ διαίσθηση ἢ ἐνόραση μπορούμε νὰ τὸν προσεγγίσουμε καὶ ὄχι μὲ τὴ διασκεπτική διάνοια. Αὐτὴ ἡ διαισθητική προσπέλαση εἶναι ἡ ὑποκειμενικότης τοῦ ἑαυτοῦ, ποὺ εἶναι προσιτὴ μόνο στὸ ἄτομο, στὸ ὑποκείμενο ποὺ τὴν διαισθάνεται. Ὡστε δίπλα ἀπὸ τὴν ἐπανάθεση τοῦ ἐγώ, μέσα ἀπὸ τὴν ὁποία ἀναδύεται ὁ ἑαυτός ὑπάρχει ἓνα ἄλλο στοιχεῖο γιὰ τὴ συγκρότηση τοῦ ἑαυτοῦ: ἡ ὑποκειμενικότης ἢ τὸ ἀτομικὸ-ὑποκειμενικόν. Τὸν ἑαυτὸ σὰν τὸ «τί ἦν εἶναι» μπορεῖ νὰ τὸν συλλάβει ἡ διασκεπτική διάνοια. Ὁμοίως καὶ τὸν ἑαυτὸ σὰν προβολὴ στὸ μέλλον. Τὸν ἑαυτὸ ὅμως στὸ παρὸν μόνο ἡ στιγμιαία διαίσθηση μπορεῖ νὰ τὸν συλλάβει ἢ καλύτερα νὰ τὸν αἰσθανθεῖ.

ΣΤ. Ἡ βίωση τοῦ ἑαυτοῦ.

29. Ἀναφέραμε ὅτι διατηρεῖται μιὰ μνήμη τῆς συνέχειας τοῦ ἄχρονου τῆς αἰωνιότητος. Τὴ μνήμη αὐτὴ σὰν ἀνάμνηση καὶ νοσταλγία τῆς ἀπολεσθείσης συνέχειας τὴν ζεῖ ὁ ἀρχαῖκός ἄνθρωπος σὰν ἀπώλεια, ἔκπτωση καὶ ἀποξένωση. Αἰσθάνεται ὅτι κάτι ἔχασε. Αἰσθάνεται ὅτι ἔγινε ξένος πρὸς τὴ συνέχεια τῆς αἰωνιότητος. Μπορεῖ νὰ αἰσθάνεται ἐξαρθρωμένος καὶ ἀποκομμένος, ξεμοναχιασμένος καὶ ἀποβεβλημένος ἀπ' αὐτὴ τὴ συνέχεια. Τὴν ἐξάρθρωση, ἀποβολή, ἢ ἀποκοπὴ αὐτὴ τὴν βιώνει σὰν κακοδαίμονία ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εὐδαιμονία ποὺ αἰσθανόταν μέσα στὸν κόλπο τῆς συνέχειας. Ἡ νοσταλγία τὸν σπρώχνει συχνὰ πίσω στὴν ἀναζήτησι τῆς συνέχειας. Προσπαθεῖ νὰ ξανακερδίσει αὐτὴ τὴ συνέχεια. Καὶ γυρίζει σ' αὐτὴ ἢ μὲ τελετὲς ποὺ τὸν ἐνώνουν πάλι μὲ τὴ συνέχεια ἢ τοῦ δημιουργοῦν τὴν προσδοκία γιὰ μιὰ ἀποκατάστασι αὐτῆς τῆς συνέχειας. Τὴν ἀποκατάστασι αὐτὴ μπορεῖ νὰ τὴν βιώσει σὰν προσδοκία τῆς ἐπανόδου τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν. Ἡ ἀπολεσθεῖσα συνέχεια προβάλλει στὴ «συνείδησή» του σὰν ἡ ἀληθινὴ πραγματικότης, ἢ, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ μιλήσουμε ἀναχρονιστικὰ μὲ φιλοσοφικὲς ἔννοιες, σὰν τὸ «ὄντως ὄν», ἐνῶ τὴν πτώσι τοῦ ἀπὸ τὴ συνέχεια τὴν ζεῖ σὰν πτώσι στὸ μὴ-ὄν. Καὶ προσδοκᾷ

ὅτι μὲ τὴν ἐπανάκτηση τῆς ἀπολεσθείσης συνέχειας καὶ τοῦ ὄντως ὄντος ξαναβρίσκει, ξανακερδίζει τὸν ἐαυτό του ἢ ξαναγίνεται ἐαυτός.

30. Ἀντίθετα τὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τόξου τὴν ζεῖ ὁ ἄνθρωπος σὰν κάτι τὸ θετικὸ καὶ ἀρνητικὸ συγχρόνως. Τὴν ζεῖ σὰν θετικὸ, γιατί αἰσθάνεται ὅτι ἔχει ἀποδεσμευθεῖ ἀπὸ δυνάμεις ποὺ τὸν κυριαρχοῦσαν. Μπορεῖ νὰ φτάνει στὸ σημεῖο νὰ βλέπει τὸ ἀντανακλαστικὸ τόξο, νὰ βλέπει τὴ ζωὴ, ποὺ ἀντιπροσωπεύει αὐτὸ τὸ τόξο, τὴν ἡδονή, τὸν πόνο καὶ τὶς ὁρμές, σὰν κάτι τὸ ξένο. Ὁχι ὅμως σὰν κάτι ποὺ ἔχασε. Ὁχι σὰν ἀπώλεια ἀλλὰ σὰ μιὰ βεβαίωση γιὰ τὸν ἐαυτό του, γιὰ τὸ εἶναι του. Βλέπει τώρα ὅτι μὲ τὸ σπάσιμο τῆς συνέχειας τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τόξου ἀνοίγεται μπροστά του τὸ σταυροδρόμι τῆς ἐκλογῆς. Βλέπει, μὲ ἄλλα λόγια, νὰ ἀνοίγονται μπροστά του δυὸ δρόμοι τώρα, ἐνῶ πρὶν, μέσα στὴ συνέχεια τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τόξου, ἓνας καὶ μοναδικὸς δρόμος ἀνοιγόταν μπροστά του. Δὲν εἶχε δηλ. ἐκλογή. Τώρα τίθεται πρὸ τῆς ἐκλογῆς. Μπορεῖ συγχρόνως ὅμως νὰ τρομάζει, μπορεῖ νὰ αἰσθάνεται ὁδύνη μπροστά στὴν ἐκλογή ποὺ ἀνοίγεται μπροστά του μὲ τὴν ὑπέρβαση τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τόξου. Μπορεῖ νὰ λέγει: «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο». Ζεῖ ἐντονώτατα σὰν ἄτομο, σὰν ἓνας, σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο. Γνωρίζει ὅτι εἶναι μόνος καὶ ὅτι μόνος ἐκλέγει καὶ ἀποφασίζει. Συναισθάνεται ὅμως καὶ γνωρίζει ὅτι εἶναι μὲ αὐτὴ τὴν ὑπέρβαση καὶ τὴν ἐκλογή ποὺ γίνεται περισσότερο ἐαυτός. Μπορεῖ νὰ αἰσθάνεται ὅτι μέσα ἀπὸ τὴν ἐκλογή χάνει ἢ κερδίζει τὸν ἐαυτό του. Αὐτὰ βέβαια «συμβαίνουν» ὅχι στὸν ἀρχαϊκὸ ἄνθρωπο ἀλλὰ στὸ μεταρχαϊκὸ. Συμβαίνουν στὸν ἄνθρωπο, ἐφ' ὅσον ὑπερβαίνει τὴν ἐμπειρία τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ ἐγὼ γίνεται ἐαυτός, καὶ ἡ ἐμπειρία βίωση.

31. Συνήθως ζοῦμε τὸν ἐαυτό μέσα στὸ πεπερασμένο τῆς χρονικότητας σὰν παρελθὸν ἢ σὰν μέλλον. Μέσα σ' αὐτὲς τὶς διαστάσεις τὸν ζοῦμε σὰν αὐτὸ ποὺ ὑπῆρξε, σὰν ἓνα «τί ἦν εἶναι», ἢ σὰν αὐτὸ ποὺ θὰ εἶναι μέσα στὴν προβολὴ τοῦ μέλλοντος, σὰν τὸ «οὐπω-εἶναι». Σὰν τὸ «τί ἦν εἶναι» τὸν ζοῦμε τὸν ἐαυτό μας συνήθως μέσα ἀπὸ τὶς πράξεις ποὺ ἔπραξε ἢ τὰ ἔργα ποὺ ἐπετέλεσε. Ἡ τὸ πολὺ τὸν ζοῦμε μέσα ἀπ' αὐτὰ ποὺ πράττει ἢ ἐπιτελεῖ τώρα σὰν τετελεσμένο παρὸν ἢ τελούμενο παρὸν. Οἱ πράξεις ἢ καὶ τὰ ἔργα του, τελεσθέντα ἢ ἐπιτελούμενα, ἢ ἐπιτελεσθησόμενα δὲν εἶναι ὁ ἐαυτός ἀλλὰ μιὰ ἐκφραση ἢ προβολὴ του στὸ παρελθὸν ἢ στὸ μέλλον. Ἡ μιὰ σκιά του. Μὰ καὶ στὸ παρὸν ἂν ζοῦμε τὸν ἐαυτό μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα του, τὶς πράξεις του ἢ τὶς σχέσεις του τὸν ζοῦμε τὸ πολὺ ἔμμεσα. Ἡ ἄμεση αἴσθησις ἢ βίωση τοῦ ἐαυτοῦ εἶναι δυνατὴ μόνο σὰν σύνθεση στὴ μορφή τοῦ πεπερασμένου-ἀπείρου. Αὐτὴ ἡ σύνθεση εἶναι ὁ πυρήνας τοῦ ἐαυτοῦ. Τὰ ἄλλα εἶναι ἡ περιφέρεια ἢ ὁ περίγυρος τοῦ ἐαυτοῦ.

32. Ἡ περιφέρεια τοῦ ἐαυτοῦ σὰν τὰ βιούμενα ἔργα του ἢ οἱ βιούμενες

πράξεις και σχέσεις του γίνονται συνήθως στην καθημερινή μας ζωή ό έαυτός μας, ό έαυτός μας σάν πράγμα πού συλλαμβάνεται και ανατέμνεται και όχι ό έαυτός μας, πού γλιστράει άπιαστος «σάν τó ψάρι στην αúγινή γαλήνη της θάλασσας» (Σεφέρης). Συνήθως ταυτιζόμαστε με τὰ έργα μας και τὶς πράξεις μας. Αὐτή ή ταύτιση μᾶς δίνει τὴν αἴσθηση τοῦ έαυτοῦ μας ή ἀκόμη τὴν γνώση τοῦ έαυτοῦ μας. Ένός έαυτοῦ πού μετράται, ανατέμνεται σάν πράγμα, σάν ἀντικείμενο, σάν ἀντικειμενικός έαυτός. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὸ τὸν έαυτό μας, πού βλέπουμε σάν πράγμα, τὸν βλέπουμε ἴσως και σάν πρόσωπο. Τί εἶναι ὅμως τὸ πρόσωπο; Ἄλλο τὸ πρόσωπο και ἄλλο ό έαυτός. Εἶναι τὸ πρόσωπο ή περιφέρεια, ή ό περίγυρος τοῦ έαυτοῦ. Ό έαυτός μας ὅμως σάν ἐκείνη ή μοναδική σύνθεση και ὑποκειμενική αἴσθηση μᾶς ξεφεύγει.

33. Συνήθως συγχύζουμε και ἀνταλλάσσουμε αὐτὸ τὸν «ἀντικειμενικό» έαυτό με τὸν «ἀληθινό» έαυτό. Θεωροῦμε τὸν ἀντικειμενικό έαυτό σάν τὸν ἀληθινό έαυτό. Τὸν ἀντικειμενικό έαυτό τὸν ἀναλύει, τὸν ανατέμνει ή Ψυχολογία, ή Κοινωνιολογία και ἄλλες ἐπιστῆμες. Τὸν ὑποκειμενικό ὅμως έαυτό καμμιά ἐπιστήμη και καμμιά φιλοσοφία δὲν μπορεῖ νὰ τὸν συλλάβει, νὰ τὸν ἀναλύσει και νὰ τὸν περιγράψει. Τὸν ὑπαινίσσονται ή φιλοσοφία, ή ποίηση, ή μυστική και ή θρησκευτική ἐμπειρία. Ἡ φιλοσοφία τὸ πολὺ-πολὺ ὑποτυπώνει τὶς καταστάσεις, μέσα στὶς ὁποῖες μπορούμε ἴσως νὰ τὸν αἰσθανθοῦμε και νὰ τὸν βιώσουμε.

34. Τὸν έαυτό στη ρίζα του σάν ὑέρβαση τῆς συνέχειας τοῦ ἄχρονου τῆς αἰωνιότητας και τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τόξου, σάν ἓνα ἐγὼ πού γίνεται ἀποφασιστικά ἕτερο πρὸς αὐτὴ τὴ συνέχεια, τὸν έαυτό σάν ὑέρβαση και ἑτερότητα και σάν σύνθεση ταυτότητας-ἑτερότητας, μπορούμε νὰ τὸν συλλάβουμε; Κι' ἂν τὸν συλλάβουμε μέσα στὶς ἐπαναθέσεις του, μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὸ ἐγὼ γίνεται έαυτός, μπορούμε νὰ κρατήσουμε και νὰ περιγράψουμε ἐκείνη τὴν ἐσώτατη αἴσθηση τοῦ πυρήνα τοῦ έαυτοῦ, τὴν ὑποκειμενικότητα; Μὲ τὴν ἀνάδυση τοῦ έαυτοῦ γίνεται μιὰ διχοτόμηση τοῦ ὄντος. Ἀπὸ τὴν μιὰ εἶναι ό έαυτός σάν ή ἀνεπανάληπτη ὑποκειμενική μοναδικότης και ἀπὸ τὴν ἄλλη ό μὴ-έαυτός. Τὸ μὴ-έαυτό προσβλέπει τότε ό έαυτός (τὸ ὑποκείμενο) σὲ δυὸ κατηγορίες:

(α) Σάν τοὺς ἄλλους έαυτούς,

(β) Σάν τοὺς μὴ-έαυτούς, σάν τὰ πράγματα.

35. Ἴσως τοὺς βλέπει, τοὺς ἄλλους έαυτούς, κατ' ἀναλογίαν. Τοὺς βλέπει ὅμως, δὲν τοὺς δι-αισθάνεται στην ὑποκειμενικότητά τους, πού εἶναι ή αἴσθηση τῆς ταυτότητας τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ ἐγὼ, γιατί αὐτὴ ή αἴσθηση εἶναι ἀποκλειστικό προνόμιο τοῦ κάθε έαυτοῦ. Τοὺς ἄλλους έαυτούς τοὺς βλέπει κυρίως ἔμμεσα, ὅπως βλέπει ἔμμεσα τὸν έαυτό του μέσα στὰ έργα του, τὶς πράξεις του, τὶς σχέσεις του. Βλέπει ἔτσι τὴν περιφέρεια ή τὸν περίγυρο

τῶν ἄλλων ἐαυτῶν. Ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τοῦ ἐαυτοῦ, τὴν ὑποκειμενικότητα ἢ τὴν ἐαυτότητα, οὔτε τὸ βλέπει οὔτε τὸ αἰσθάνεται, ἀφοῦ τὴν ἐαυτότητα τὴ βιώνουμε μόνο κάποιες στιγμές σὰν φευγαλέα αἴσθηση τῆς ὑποκειμενικότητας καθένας μόνος του ἢ καθ' ἐαυτόν. Καὶ τὸ δικό μας τὸν ἐαυτὸ συνήθως σὰν «πράγμα» τὸν βλέπουμε. Ἔτσι καὶ τοὺς ἄλλους ἐαυτοὺς τοὺς βλέπουμε σὰν πράγματα. Λέγουμε τότε ὅτι βλέπουμε τοὺς ἄλλους ἐαυτοὺς σὰν πρόσωπα. Τί εἶναι ὅμως τὸ πρόσωπο; Τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κάνει αὐτοὺς τοὺς ἄλλους ἐαυτοὺς νὰ τοὺς βλέπουμε σὰν πρόσωπα; Εἶναι τὸ ἴδιο ἐρώτημα ποὺ θέσαμε καὶ πρὶν. Τί εἶναι τὸ πρόσωπο; Εἶναι μήπως κάτι μεταξὺ ἐαυτοῦ καὶ πράγματος;

Z. Ἡ ὀντολογία τοῦ ἐαυτοῦ.

36. Ἄς ἐπιχειρήσουμε νὰ προσπελάσουμε πάλιν τὸν ἐαυτό. Θὰ ἀρχίσουμε ἀπὸ τὸ πρᾶγμα. Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ τετελεσμένη δυνατότης ἢ ἡ ἐξηντλημένη δυνατότης. Πρᾶγμα ἢ πραγματικότης σημαίνει κατάσταση ποὺ ἔχει ἐξαντλήσει ὅλες τὶς δυνατότητές της, κατάσταση ποὺ δὲν ἔχει μέσα της πιά δυνατότητες ἢ κατάσταση ποὺ ὅλες οἱ δυνατότητές της ἀνήκουν στὸ παρελθόν ἢ ὅλες οἱ δυνατότητες εἶναι ἐκτὸς αὐτῆς. Εἶναι μιὰ κατάσταση ποὺ εἶναι ὅ,τι εἶναι, δὲν ἀλλάζει, εἶναι καὶ μένει ὅπως εἶναι. Εἶναι ἢ «ἀεὶ ὡσαύτως κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχουσα» κατάσταση. Ἄλλως λεγόμενο εἶναι τὸ «τί ἦν εἶναι». Ἀκόμη, ἄλλως λεγόμενο, εἶναι τὸ «οὐκέτι δύνασθαι», δηλ. αὐτὸ ποὺ δὲν ἔχει πιά δυνατότητες. Αὐτὴ ἡ κατάσταση δὲν ἔχει πιά δυνατότητες ὑπερβάσεως. Εἶναι μιὰ ἀτράνταχτη ταυτότης. Εἶναι ἓνα «οὐλον ἀτρεμές». Εἶναι μιὰ ἀκίνητη ἐμμονή. Ἡ βασικὴ κατηγορία, μέσα στὴν ὁποία κινεῖται τὸ πρᾶγμα, εἶναι ἡ τοῦ παρελθόντος. Τὸ πρᾶγμα δὲν μπορεῖ νὰ μπεῖ μέσα στὴν κατηγορία τοῦ μέλλοντος. Γιὰ τὸ πρᾶγμα τὸ μέλλον εἶναι κλειστό, γιὰτὶ τὸ μέλλον εἶναι οἱ δυνατότητες. Τὸ πρᾶγμα ὅμως εἶναι ἐκεῖνο ποῦ, ὅπως εἶπαμε, ἔχει ἐξαντλήσει ὅλες τὶς δυνατότητές του. Οὔτε μέσα στὸ παρὸν μπορεῖ νὰ μπεῖ τὸ πρᾶγμα, γιὰτὶ τὸ παρὸν εἶναι ἡ συνάντησις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ πράγματος εἶναι τὸ παρελθόν. Εἶναι ἔτσι τὸ πρᾶγμα μονοδιάστατο. Βρίσκεται μόνο μέσα στὸ παρελθόν.

37. Ἔχουμε τὸ πρᾶγμα, τὸ ἐγὼ καὶ τὸν ἐαυτό. Τὸ ἐγὼ ἐμφανίστηκε:

(α) σὰν ἀναφορὰ στὸ ἕτερο,

(β) σὰν αὐτοαναφορὰ στὸ ἴδιο τὸ ἐγὼ ποὺ γίνεται ἐαυτός.

Τώρα ὅμως ποὺ τὸ ἐγὼ ἔγινε καὶ αὐτοαναφορὰ βλέπει ὅτι μεταξὺ τῶν ἐτέρων, στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται, εἶναι καὶ ἄλλα ἐγὼ, ἕτερα ἐγὼ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἴδιο τοῦ ἐγὼ. Βλέπει πὼς ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἐγὼ, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀναφορὰ στὰ ἕτερα καὶ στὸ ἴδιο τους τὸ ἐγὼ. Ἔτσι ἡ ἀναφορὰ στὸ ἕτερο ἔχει τώρα διευρυνθεῖ καὶ σὰν ἀναφορὰ στὰ ἄλλα ἐγὼ. Αὐτὰ τὰ ἄλλα ἐγὼ τὰ βλέ-

πει, είπαμε, καὶ σὰν αὐτοαναφορὲς στὸ ἴδιο τους τὸ ἐγὼ καὶ ὑποθέτει ὅτι ἔχουν μιὰν ἐαυτότητα σὰν ταυτότητα τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ ἐγὼ. Αὐτὴ ἡ ἐαυτότης τῶν ἄλλων ἐγὼ πρὸς τὸ ἐγὼ εἶναι τὸ πρόσωπο. Τὸ πρόσωπο εἶναι δηλ. ἡ προβαλλόμενη ἐαυτότης τῶν ἄλλων ἐγὼ. Τὴν ἀναφορὰ ἐνὸς ἐγὼ, ποὺ ἔγινε ἐαυτός, σὲ ἄλλα ἐγὼ ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἔγιναν ἐαυτός, τὴν ὀνομάζουμε ἀναφορὰ σὲ πρόσωπα καὶ τὴν ἀντιδιαστέλλουμε τόσο πρὸς τὴν ἀναφορὰ σὲ πράγματα, ὅσο καὶ πρὸς τὴν αὐτοαναφορὰ τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ ἴδιο τὸ ἐγὼ. Ἐπειδὴ ὅμως πάλι αὐτὴ ἡ ἀναφορὰ πρὸς τὸ πρόσωπο εἶναι ἀναφορὰ πρὸς τὸ ἕτερο — ὅπως ἦταν ἡ ἀναφορὰ στὰ πράγματα — κινδυνεύει νὰ γίνει μιὰ ἀναφορὰ πρὸς τὰ πράγματα. Ἴσως καὶ γίνεται, περιπίπτει σὲ ἀναφορὰ στὰ πράγματα, ἀφοῦ ἡ ἐαυτότης τῶν ἄλλων ἐγὼ εἶναι οὐσιαστικὰ ἀπρόσιτη, οὕσα ἀποκλειστικὴ καὶ μοναδικὴ σχέση ἢ αὐτοαναφορὰ τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ ἐγὼ. Μένει ἔτσι ὁ ἐαυτός σ' ἓνα σολιπισμό. Ἡ ἐπινόηση ἔτσι τοῦ προσώπου, σὰν ἐνὸς ἄλλου ἀντικειμένου ἀναφορᾶς, δὲν σώζει τὸν ἐαυτὸ τῶν ἄλλων. Ὅθεν ὁ σολιπισμὸς τοῦ ἐαυτοῦ. Τὸ σολιπισμό αὐτὸ ἔρχεται νὰ ἄρει ἡ χριστιανικὴ πίστις διὰ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Κίρκεγκωρ. Ἐπινεῖ ὁ Κίρκεγκωρ, σὰν τὸν ἀπὸ μηχανῆς Θεό, τὸν χριστιανικὸ Θεό, σὰν τὸν αἶροντα τὸ σολιπισμό τοῦ ἐαυτοῦ. Ὁ Θεὸς τοῦ Κίρκεγκωρ, σὰν ὁ ἀρχετυπικὸς ἐαυτός, μπορεῖ νὰ ἔχει τὴν σχέση τῆς ἐαυτότητας μὲ τὸν κάθε ἐαυτό. Αὐτὴ ἡ ἄρση εἶναι τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ παραδόξου τοῦ χριστιανισμοῦ. Γιὰ τὸ Θεὸ αὐτὸ τοῦ Κίρκεγκωρ οἱ ἐαυτοὶ (τῶν χριστιανῶν) δὲν εἶναι ἀντικείμενα, δὲν εἶναι πρόσωπα ἀλλ' ἐαυτότητες σὰν μοναδικότητες. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ κατηγορία τοῦ ἐνὸς στὸν Κίρκεγκωρ ἔχει τόση σημασία. Κάτι παρόμοιο θέλουν καὶ οἱ μυστικοί.

38. Ὅπως εἶδαμε τὸ πράγμα εἶναι ἡ ἐξαντληθεῖσα δυνατότης, εἶναι τὸ «τί ἦν εἶναι», εἶναι ἡ ἐμμονή. Εἶναι τὸ «οὐκέτι δύνασθαι». Εἶναι ἀγκυροβολημένο στὸ παρελθόν. Ἐχει ἔτσι τὸ πράγμα μόνο μιὰ διάσταση. Τὸ ἐγὼ, ὁ ἐαυτός καὶ τὸ πρόσωπο ἀπὸ τὴν ἄλλη εἶναι αὐτὰ ποὺ ὑπερέβησαν καὶ ὑπερβαίνουν τὸ «τί ἦν εἶναι», τὴν ἐμμονὴ καὶ τὸ παρελθόν. Εἶναι μιὰ ὑπέρβαση αὐτῶν, δηλ. τοῦ «τί ἦν εἶναι», τῆς ἐμμονῆς τοῦ παρελθόντος. Σὰν ὑπέρβαση ποὺ εἶναι σημαίνει ὅτι κινεῖται καὶ μέσα σὲ ἄλλη διάσταση. Ἀκριβῶς ἡ ὑπέρβαση ποὺ εἶναι ἡ βασικὴ κατηγορία αὐτῶν τῶν τριῶν σημαίνει ξεπέραςμα τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μονοδιάστατου. Ἐτσι αὐτὰ τὰ τρία κινεῖται μέσα σ' ἄλλες διαστάσεις. Οἱ ἄλλες διαστάσεις εἶναι τοῦ μέλλοντος καὶ τοῦ παρόντος. Οἱ δύο αὐτὲς διαστάσεις, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, συγκροτοῦν μαζὶ τὴν δυνατότητα. Τὰ τρία αὐτά, ἐγὼ, ἐαυτός, πρόσωπο, εἶναι ἀκριβῶς ὅ,τι εἶναι διότι δὲν ἔχουν ἐξαντλήσει τίς δυνατότητές των.

39. Ἡ μιὰ καὶ μόνη διάσταση, τὴν ὁποία ἔχει τὸ πράγμα, τὸ κρατᾷ σιδηροδέσμιο μέσα στὴν ἀναγκαιότητα ἢ τὸ πολὺ στὴν τυχειότητα. Τὸ

ὅτι ὅμως τὸ ἐγώ, τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἑαυτός κινούνται μέσα σὲ περισσότερες διαστάσεις σημαίνει ὅτι ἔχουν ὑπερβεῖ τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τυχειότητα. Ἡ ὑπέρβαση αὐτὴ τῆς ἀναγκαιότητας καὶ τυχειότητας δὲν σημαίνει παραγραφή ἢ κατάργησή των. Ἡ ὑπέρβαση αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀναίρεση. Ἀναίρεση ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ὅτι ἀναλαμβάνουν αὐτὰ τὰ τρία, ἀναιροῦν καὶ συναιροῦν «ἐν ἑαυτοῖς» αὐτὴ τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τυχειότητα. Ἡ ἀναίρεση ἢ ἀνάληψη αὐτὴ κάνει τὰ τρία αὐτὰ σύνθετα ἢ πολυδιάστατα. Ἡ σύνθεση ἔγκειται στὸ ὅτι τὸ παρελθὸν σὰν τὸ «τί ἦν εἶναι», σὰν ἡ ἐμμονή, ἀναιρεῖται στὸ παρὸν μέσα ἀπὸ μιὰ συνάντηση τοῦ παρελθόντος μὲ τὸ μέλλον. Αὐτὴ ἡ κίνηση καὶ συνάντηση εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ ἐγώ, τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ προσώπου. Ἡ ἱστορία ὅμως δὲν εἶναι, ὅπως συνηθίσαμε νὰ τὴν βλέπουμε, τὸ παρελθόν, τὸ νεκρὸ παρελθόν μὲ τὶς ἐξηντλημένες δυνατότητες ποὺ ἔγινε «τί ἦν εἶναι» καὶ ἐμμονή. Ἡ ἱστορία εἶναι ἡ ἀναίρεση αὐτοῦ τοῦ «τί ἦν εἶναι», αὐτῆς τῆς ἐμμονῆς εἰς τὸ παρὸν καὶ μέλλον.

40. Αὐτὴ ἡ κίνηση τοῦ ἐγώ, τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ προσώπου μέσα σὲ περισσότερες διαστάσεις, ποὺ γίνεται ἱστορία, εἶναι ἡ ἐλευθερία. Ἀκριβῶς, ἀντίθετα πρὸς τὸ πράγμα, ποὺ εἶναι ἀγκυροβολημένο μέσα στὶς ἐξηντλημένες δυνατότητές του ποὺ κάνουν ἢ συγκροτοῦν τὴν ἀναγκαιότητά του, τὸ ἐγώ, ὁ ἑαυτός καὶ τὸ πρόσωπο κινούνται μέσα σὲ μὴ ἐξαντληθεῖσες δυνατότητες καὶ πέρα ἀπὸ τὴ μιὰ διάσταση. Αὐτὸ τὸ κινεῖσθαι πέρα ἀπὸ τὴ μιὰ διάσταση μέσα στὶς μὴ ἐξαντληθεῖσες δυνατότητες εἶναι ἡ κίνηση τῆς ἐλευθερίας. Ἡ κίνηση ὅμως αὐτὴ εἶναι κίνηση μέσα στὴν χρονικότητα καὶ ὄχι ἐκτὸς αὐτῆς. Ἡ κίνηση αὐτὴ, ἡ ἐλευθερία, ὄντας μέσα στὴν χρονικότητα εἶναι σαφῶς πέρα ἢ ἐκτὸς τῆς συνέχειας τοῦ ἄχρονου τῆς αἰωνιότητας καὶ τοῦ ἀνταντακλαστικοῦ τόξου. Τὸ ἐγώ, ὁ ἑαυτός καὶ τὸ πρόσωπο κινούνται σαφῶς μέσα στὴν χρονικότητα. Προσπάθεια ὑπερβάσεως αὐτῆς τῆς χρονικότητας, ποὺ σημαίνει ἐπιστροφή στὴν αἰωνιότητα τῆς συνέχειας ἢ ἐπανάκτηση τῆς ἀπολεσθείσης αἰωνιότητας τῆς συνέχειας, γίνεται μόνο μέσα στὴ θρησκευτικὴ πίστη ἢ μέσα στὸ μῦθο ἢ μέσα στὴ μυστικὴ ἔνωση. Ἐπιστροφή ὅμως στὴν αἰωνιότητα τῆς συνέχειας σημαίνει κατάργηση ἢ ἄρση τοῦ ἐγώ, τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ προσώπου. Ἔτσι τὰ ὅρια τοῦ ἐγώ, τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ προσώπου εἶναι ἡ χρονικότης, ἡ ὁποία (περι)ὀρίζεται ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα τῆς συνέχειας. Συγχρόνως ἡ χρονικότης τοῦ ἐγώ, τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ προσώπου (περι)ὀρίζεται ἀπὸ τὸ θάνατο.

41. Ὁ θάνατος εἶναι τὸ ἔσχατο ὄριο τοῦ ἐγώ, τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ προσώπου. Καὶ τὸ πράγμα, ἴσως καὶ τὸ ζῶο, ἔχει αὐτὸ τὸ ἔσχατο ὄριο. Τὸ ἔσχατο αὐτὸ ὄριο εἶναι ὅ,τι ἔγινε καὶ δὲν ξεγίνεται. Εἶναι, γιὰ νὰ τὸ περιγράψουμε μὲ τὴν ἤδη χρησιμοποιηθεῖσα ὀρολογία, ἡ ἐξηντλημένη δυνατότης,

τὸ πράγμα, καὶ ἴσως καὶ τὸ ζῶο, ὅμως ἔχει τὸ ὅριο πίσω του. Τὴν ἔχει σὰν ἓνα «τί ἦν εἶναι». Τὸ ἐγὼ, ὁ ἑαυτὸς καὶ τὸ πρόσωπο ὅμως ἔχουν αὐτὸ τὸ ὅριο, αὐτὴ τὴν ἐξηντλημένη δυνατότητα πάντοτε μπροστά τους, στὸ μέλλον καὶ ποτὲ πίσω τους στὸ παρελθόν. Ὅταν ὁ ἑαυτὸς, τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἐγὼ φτάσουν σ' αὐτὸ τὸ ἔσχατο ὅριο δὲν ὑπάρχουν. Τὸ ἴδιο τὸ ἐγὼ, τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο, ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτὸς δὲν ζεῖ αὐτὸ τὸ ἔσχατο ὅριο ποτὲ στὸ παρελθόν ἀλλὰ μόνο στὸ μέλλον. Τὸ ἔσχατο ὅριο ἑνὸς προσώπου, ἑνὸς ἑαυτοῦ, ἑνὸς ἐγὼ τὸ βλέπουν οἱ ἄλλοι ὅχι ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτὸς, τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο ἢ τὸ ἴδιο τὸ ἐγὼ. Γι' αὐτὸ τὸ βλέμμα τοῦ ἄλλου εἶναι ἡ κόλαση ἢ οἱ ἄλλοι εἶναι ἡ κόλαση κατὰ τὸν Σάρτρ. Γιὰ τοὺς ἄλλους γίνομαι πράγμα ὅταν πεθάνω. Γιὰ τὸ ἴδιο μου τὸ ἐγὼ, γιὰ τὸ ἴδιο μου τὸ πρόσωπο, γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου εἶμαι πάντοτε πολυδιάστατη χρονικότης καὶ ἄρα δυνατότης. Γιὰ τὸ ἴδιο μου τὸ ἐγὼ, τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου, τὸ ἴδιο μου τὸ πρόσωπο ἔχω τὸ θάνατο πάντοτε μπροστά μου σὰν τελούμενο καὶ ποτὲ σὰν τετελεσμένο.

42. Ἡ βίωση τοῦ τελουμένου θανάτου εἶναι ἡ βίωση τοῦ πλέον ἀνυπέρβατου ὁρίου. Μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔντονη βίωση γίνεται ἴσως ἡ δραματικότερη ἐπιστροφή ἢ ἀναδίπλωση τοῦ ἐγὼ στὸ ἐγὼ. Ἐπομένως μέσα σ' αὐτὴ τὴ βίωση συγκροτεῖται καθαρότερα ἴσως, παρὰ σ' ὁποιαδήποτε ἄλλη περίπτωση, ὁ ἑαυτὸς. Εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο ἡ ἀρχετυπικὴ περίπτωση σχηματισμοῦ τοῦ ἑαυτοῦ. Ἦδη ὁ Πλάτων στὸν *Φαίδωνα* θέτει αὐτὴ τὴν ἀναφορὰ τοῦ ἐγὼ στὸ ἐγὼ, ἢ τὴν ἀναδίπλωση ἢ συλλογὴ τοῦ ἐγὼ στὸ ἐγὼ, τὴν ὁποία ὀνομάζει μελέτη θανάτου, σὰν τὴν αὐθεντικότερη κατάσταση μέσα ἀπὸ τὴν ὁποία ἀναδύεται ὁ ἑαυτὸς. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ συλλέγεται εἰς ἑαυτόν, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, αἰσθάνεται καὶ βιώνει τὸ ἀνυπέρβατο αὐτὸ ὅριο ὀξύτατα. Μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐμπειρία καὶ βίωση κάνει ὁ ἄνθρωπος τὸ ἄλμα τῆς πίστεως ἢ τοῦ μύθου. Μπορεῖ ἔτσι, προσκρούοντας σ' αὐτὸ τὸ ἔσχατο καὶ ἀνυπέρβατο ὅριο νὰ «παλινδρομήσει» στὴ συνέχεια τοῦ ἄχρονου τῆς αἰωνιότητος, ποὺ τοῦ ἀνοίγει ὁ μύθος. Μὲ τὴν παρουσία αὐτῆς τῆς βιώσεως περνοῦμε ἀπὸ τὴν εἰδολογικὴ θεώρηση τοῦ ἐγὼ, καὶ τοῦ ἑαυτοῦ στὴν καθ' ὕλην θεώρησή των. Αὐτὴ ἡ καθ' ὕλην θεώρηση εἶναι θέμα ἄλλης μελέτης.

43. Στὴν πραγμάτευση τοῦ θεματός μας χρησιμοποιήσαμε σὰν βασικὲς ἔννοιες ἢ κατηγορίες, τὴ συνέχεια, τὸ σπάσιμο ἢ τὸ χωρισμὸ ἀπὸ τὴ συνέχεια, τὴν ὑπέρβαση, τὴν ἐντύπωση, τὴν ἀναφορὰ καὶ τὴν αὐτοαναφορὰ. Ἀποτελοῦν αὐτὲς οἱ ἔννοιες, ποὺ τίς ἀφήσαμε ἀόριστες, — ἴσως στὴν περίπτωση τῆς ἀναφορᾶς κάναμε μιὰ ὑποτύπωση τῆς ἔννοιας αὐτῆς — τὴ βασικὴ ὄντολογία ἐπάνω στὴν ὁποία θεμελιώνονται ἄλλες ἔννοιες καὶ κατηγορίες ποὺ χρησιμοποιήσαμε σ' αὐτὴ τὴ μελέτη, ὅπως π. χ. χρόνος, ταυτότης, ἑτερότης.

EGO, EXPERIENCE, AND SELF

A b s t r a c t.

In this paper I discuss the structure and meaning of experience, ego and self. Searching into this structure and meaning I go back as far to the pre-categorical stage of experience and trace the origin of the main categories themselves in the spatiotemporal categories of «here» and «there», of «now», «before» and «after». I perceive the self as arising with temporality and being constituted as a synthesis of identity and otherness.

My approach is dialectical in the sense that it is an analytic-synthetic description and an «Aufhebung» in the process of which the object of study and the method change isomorphically.

Nicosia

J. G. Koutsakos

